

Wpływ wojny Rosji z Ukrainą na ład międzynarodowy na obszarze postradzieckim

Wprowadzenie

Po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 r. wyłonił ustrukturyzowany pod względem geostrategicznym, politycznym, gospodarczym, informacyjnym i kulturowym obszar, określany „postradzieckim”. Poza granicami Federacji Rosyjskiej (FR) znalazło się ok. 25 mln etnicznych Rosjan wraz z dziesiątkami milionów osób, którzy nie byli w pełni etnicznymi Rosjanami, ale na co dzień używali języka rosyjskiego. Takie diaspory rosyjskojęzyczne znajdujące się we wszystkich państwach obszaru postradzieckiego, Kreml uznał za szczególne aktywa polityczno-kulturowe dla rozwijania imperialnego projektu „rosyjskiego świata” (ruskiego miru).

Rosja (spadkobierca Związku Radzieckiego) zepchnięta na margines Europy, mając na uwadze realizację geostrategicznym celów służących odbudowie potęgi imperialnej, w tym utrzymywaniu stref wpływów i stref interesów, szczególne znaczenie nadaje przywództwu i kontroli obszaru postradzieckiego. Służą temu wielopostaciowe projekty integracyjne, obejmujące platformy: (1) polityczna - Wspólnota Niepodległych Państw (WNP) w 1991 r.¹; (2) wojskowa – tzw. układ taszkiencki, zawarty w maju 1992 r. uwzględniający wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego WNP i podmioty posiadające status wspierającego ten układ²; (3) gospodarcza – układ o budowie wspólnej przestrzeni

---

¹ 8 grudnia 1991 r. do Wspólnoty przystąpiły: Rosja, Ukraina i Białoruś; 21 grudnia 1991 r. kolejne kraje: Armenia, Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia (formalnie od 1993 r.), Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan. Do WNP nie przystąpiły: Estonia, Litwa i Łotwa i początkowo także Gruzja (objęta wówczas wojną domową). W latach 2003-2009) WNP opuściły: Gruzja, Turkmenistan i Ukraina.

² Rosja, Armenia, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan i Uzbekistan a w kolejnych latach Białoruś, Gruzja i Azerbejdżan. W maju 1999 r. Azerbejdżan, Gruzja i Uzbekistan wystąpiły z tego układu. Należy podkreślić, że do tego układu nie przystąpiła Ukraina ze względu na kontrowersje wokół kwestii granicznych, finansowych oraz braku porozumienia w sprawie podziału aktywów po byłej Armii Radzieckiej. Na mocy traktatu powstała

gospodarczej (wielostronne scenariusz utworzenie strefy wolnego handlu), zawarty we wrześniu 2003 r. na Krymie z udziałem Rosji, Białorusi, Kazachstanu i Ukrainy – która po tzw. „pomarańczowej rewolucji” zawiesiła współpracę. 29 maja 2014 r. Białoruś, Kazachstan i Rosja powołały Euroazjatycką Unię Gospodarczą (EUG), zinstytucjonalizowany forma programowo-organizacyjna³. Najbardziej rozwiniętym projektem integracyjnym na obszarze postradzieckim jest powołane 2 kwietnia 1997 r. Państwo Związkowe Białorusi i Rosji (ZBiR), efemeryda polityczna podporządkowana Kremłowi, *de facto* ograniczająca suwerenność polityczną, wojskową i ekonomiczną Białorusi i czyniącą z jej terytorium newralgiczny przyczółek permanentnej konfrontacji ze strukturami euroatlantyckimi na tzw. „wschodniej flance NATO”. Białoruś stała dogodnym terytorium do rozwijania w lutym 2022 r. pełnoskalowej wojny w Ukrainie, poprzedzonej prowadzonymi od sierpnia 2021 r. zakrojonymi ćwiczeniami sił rosyjskich i białoruskich⁴.

Pomiędzy majem a grudniem 2021 r. Rosja zaprezentowała złowieszczy przekaz na temat posiadanej siły odstraszenia wraz z zasadniczymi celami geostrategicznymi, uzasadniającymi zapowiedzi działań na rzecz: utrzymania *status quo* przywództwa i kontroli obszaru postradzieckiego; rewindykacji architektury bezpieczeństwa europejskiego według rozstrzygnięć jałtańsko-poczdamskich. W opublikowanych 18 grudnia 2021 r. przez rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych projektach 8-punktowych „porozumień” w sprawie środków zapewniających bezpieczeństwo Federacji Rosyjskiej, adresowych do USA i NATO, wyartykułowano zobowiązania dotyczące tylko Zachodu. Rosja podtrzymała zapowiedzi w sprawie: eskalacji napięć i gróźb agresji zbrojnej na Ukrainę czy Gruzję; rozbudowy baz wojskowych na Białorusi; obecności swoich wojsk w Abchazji i Osetii Południowej, ukraińskim Donbasie i mołdawskim Naddniestrze. Pojawiła się także groźba nowego ryzyka w postaci użycia środków „wojskowo-technicznych”⁵. Odstraszający „gen rosyjskiej zaczepności” konfrontacyjnej” znalazł się na początku 2022 r. w centrum rosyjskiej

---

Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ), w której strukturach od 1994 r. znajduje się sześciu stałych członków: Armenia, Rosja, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan i Tadżykistan. Od 2013 r. status obserwatorów OUBZ mają Afganistan i Serbia.

³ Do EUG w 2014 r. dołączyły Armenia i Kirgistan. Traktat powołujący do życia Unię przewiduje poszerzenie dotychczasowej unii celnej o swobodny przepływ kapitału, siły roboczej, towarów i usług.

⁴ 22 lutego 2022 r. białoruski minister obrony Wiktar Chrenin oświadczył, że wojska rosyjskie i białoruskie pozostają na zajmowanych pozycjach w fazie ćwiczeń – w związku z zagrożeniami na granicy białorusko-ukraińskiej oraz eskalacją napięcia w Donbasie. Komunikat Polskiej Agencji Prasowej, 20 II 2022 r.

⁵ J. Zalewski, K. Najdzik, *Nowa zimna wojna. Konfrontacja i odstraszenie*, Wyd. FNCE, Poznań 2022, s. 187-188.

---

realpolitik z udziałem torów „kinetycznego” i „informacyjnego”, potwierdzających gotowość do utrzymania wpływów na obszarze postradzieckim.

1. Architektura wpływów rosyjskich na obszarze postradzieckim

Upadek demokracji liberalnej w Rosji w latach 90. XX wieku oznaczał także kres dla prób demokratyzacji życia publicznego w państwach „obszaru postradzieckiego” – z wyjątkiem Estonii, Litwy i Łotwy. Oznaczało to pozostawienie pozostałych państw w strefie „rozrzedzonego bezpieczeństwa”, co w praktyce skłaniało je w stronę Rosji, gwarantującej wsparcie dyplomatyczne, gospodarcze i nade wszystko militarne. Tym samym sprzyjało to umacnianiu w tym regionie rządów: autorytarnych - Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan), para-sułtańskich (Turkmenistan – do 2006 r.) i sub-demokratycznych - Gruzja, Mołdawie, Ukraina, Uzbekistan wraz z kultem dla siły zbrojnej Rosji⁶. Kreml uznając ten obszar za wyłączną strefę wpływów, narzucił mu swoją zasadę imperialną: bezpieczeństwo za bezwarunkową lojalność.

Hiperprezydencki reżim na Białorusi nigdy nie dekretował żadnej jasnej ideologii, przyjmowanej przez szeroką bazę społeczną. Aleksandr Łukaszenko, który w sfałszowanych wyborach prezydenckich 8 sierpnia 2020 r. miał otrzymać 80,23 proc. głosów, rządzi dzięki poparciu Rosji oraz lojalności wojska, policji, służb specjalnych i aparatu administracyjno-samorządowego. Kupuje przy tym czas i poparcie Kremla kosztem polityki antyunijnej (Białoruś nie należy do Rady Europy), antynatowskiej i bezwzględnego zwalczania niezależnych mediów i przejawów działalności opozycyjnej (masowe aresztowania, dragońskie kary więzienia, osadzanie w koloniach karnych, obowiązywanie kary śmierci).

Moskwa mając w pamięci konsekwencje „kolorowych rewolucji” na obszarze postradzieckim: Gruzja – 2003 r., Ukraina - 2004 r., Kirgistan – 2005 r. i Kijowski Majdan – 2013/2024 – *a priori* wynagradza Białoruś za stabilność, podejmując przy tym działania wyprzedzające, służące kontrolowaniu jej operacyjno-strategicznego położenia. Osią tej kontroli są dwustronne porozumienia w dziedzinie wojskowej: wspólne inwestycje i wykorzystanie infrastruktury szkoleniowej i poligonowej – 1995 r.; utworzenie Regionalnego Zgrupowania Wojsk – 1999 r.; powołanie wspólnego systemu obrony powietrznej -2001 r.⁷. Białoruś jest uznawana przez Rosję za pierwszego partnera handlowego (corocznie odnawiane

---

⁶ Ibidem, s. 236.

⁷ R. Astapenia, Dz. Balkunets, *Belarus – Russia, Relations after the Ukraine Conflict*, Ostragorski Center, Mińsk-London 2016.

umowy w sprawie połączenia rynków) i gospodarczego, w zamian ma miejsce refinansowanie białoruskich długów, obowiązywanie bezcłowych dostaw rosyjskiego gazu i ropy naftowej.

Kryzys ukraiński w 2014 r. zwiększył rolę operacyjno-strategicznego położenia Białorusi. Decyzje Szczytu NATO w Norfolk (2014 r.) i w Warszawie (2016 r.) w sprawie wzmocnienia tzw. „wschodniej flanki Sojuszu” spotkały się reakcją Białorusi, wyartykułowaną w doktrynach wojennych z 2016 r. i 2021 r. Reżim białoruski, wskazując na zagrożenia bezpieczeństwa narodowego ze strony państw NATO, przygotowuje siły odpowiedzi do przeprowadzenia operacji asymetrycznej wzdłuż granic z Litwą i Polską⁸

Wojna pełnoskalowa w Ukrainie przekreśliła mit o bratnich narodach: rosyjskiego - ukraińskiego i białoruskiego. Rosja narzucając Białorusi rolę posłusznego wykonawcy woli politycznej zmusza ją do wspólnego uczestnictwa wojskowego w wojnie. Łukaszenko lawirując wobec Kremla, wydał zgodę na udział zakamuflowanej formacji zbrojnej o nazwie Guard Service w walkach w Donbasie oraz zaakceptował przeprowadzanie ataków lotnictwa rosyjskiego z białoruskich lotnisk. Ku zaskoczeniu Mińska ochotnicze oddziały Białorusinów pojawiły się u boku walczących Ukraińców a na kolejach białoruskich dochodzi do okresowych akcji partyzanckich: wysadzanie zwrotnic i transportów wojskowych.

Armenia posiada kluczowe znaczenie dla pozycji Rosji na Południowym Kaukazie, pomagając jej wywierać presję na Gruzję i Azerbejdżan, przy jednoczesnej kontroli wpływów tureckich. Mając na uwadze zmiany jakie nastąpiły 8 maja 2018 r., kiedy premierem został Nikola Paszynian, Zachód liczył na ewolucyjną reorientację geopolityczną w regionie. Przez trzy dekady lat władze polityczne Armenii utrzymywały system polityczny poprzez: ścisłe nadzorowanie wyborów, kontrolę biznesów i utrzymywanie dobrych relacji z Rosją. Raporty Transparency International i Freedom House badające „państwa w okresach przejściowych”, umieszczają Armenię w kategorii: „na wprost umocnionych reżimów autorytarnych”⁹. Jedną z konsekwencji takiej polityki jest wysoki trend emigracyjny. Niemal 1/3 Ormian w latach 1992-2020 opuściła kraj, który w 1992 r. zamieszkiwało 3,6 mln osób a w 2021 r. – 2,67 mln. Zapaść demograficzna zagraża bezpieczeństwu narodowemu, we wrogim Azerbejdżanie rodzi się

---

⁸ W dokumentach wymienia się gotowość operacyjną przypominającą formy rosyjskiego internacjonalizmu wojskowego zastosowanego na Krymie i terytoriach wschodniej Ukrainy: działania zbrojnych grup, wojna informacyjna, operacje destabilizujące, wykorzystanie elitarnych jednostek bezpieczeństwa wewnętrznego. J. Zalewski, K. Najdzik, *Nowa zimna wojna. Konfrontacja i odstraszanie*, op. cit., s. 165.

⁹ *Report on the misuse of administrative resources during electoral processes*, Europejska Komisja na rzecz Demokracji przez Prawo, Rada Europy, Strasburg 2018.

---

rocznie 3,5 razy więcej dzieci i państwo to ma prawie czterokrotnie większy budżet wojskowy – 1 824 mld dol., Armenia – 514 mln dol.¹⁰.

Władze armeńskie pozostają przykładem wypełniania zaleceń Kremla w odniesieniu do negocjowania zachodnich ofert współpracy, np. Partnerstwo Wschodnie, unikanie polityki proeuropejskiej i brak zbliżenia z europejskimi organizacjami pozapaństwowymi. Wyjątkiem była obecność w tym kraju Misji Doradczej Unii Europejskiej (EUAM) ds. Reformy Sektora Bezpieczeństwa Obywatelskiego.

Zamrożony konflikt w Górskim Karabachu, powoduje, że Armenia potrzebuje politycznego i wojskowego wsparcia ze strony Rosji. Oba państwa, będące strategicznymi sojusznikami w ramach Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, posiadają wspólny system obrony powietrznej. Na mocy traktatów z 1992 i 1995 r. rosyjscy żołnierze chronią granicę armeńsko-turecką, Rosja posiada także duży garnizon wojskowy w Gyumri (wojska lądowe, stacje radiolokacyjne, eskadra samolotów bojowych wraz z infrastrukturą wsparcia).

Stosunki ormiańsko-tureckie charakteryzują się zakorzenioną wrogością, wynikającą z ludobójstwa Ormian w 1915 r. Z kolei stosunki z Azerbejdżanem pogorszyły się w reakcji na zajęcie zbrojne przez Armenię, na początku lat 90. XX wieku Górskiego Karabachu¹¹. Erewań z zaniepokojeniem obserwuje dobrze rozwijające się relacje Azerbejdżanu z Turcją. Taki układ sprzyja Kremlowi do występowania w ulubionej roli - wpływowego mediatora i regionalnego hegemonu. Dla Moskwy ważną sprawą są prorosyjskie nastroje większości Ormian, ich obawy przed rewindykacjami terytorialnymi Azerbejdżanu. Buduje to uznanie dla strategicznych rosyjskich gwarancji: bezpieczeństwa zewnętrznego, ciągłości dostaw nośników energii oraz rozwoju inwestycji gospodarczych (ponad 40 proc. należy do biznesu rosyjskiego).

W zapowiedziach zmian w polityce Armenii, pojawiły się ostrożne sygnały reform o charakterze wewnętrznym: ograniczenie wpływu kleptokratycznych elit, poprawa praworządności i komunikacji społecznej. Rosja nie powinna zatem mieć wielu powodów zaniepokojenia. Główne ryzyko pozytywnego scenariusza dla emancypacji Armenii polega na tym, że dalsze bliskie relacje z Moskwą wskutek niepowodzeń w wojnie na Ukrainie, mogą być sprzeczne z krajowym programem sprawowania rządów. Nie należy jednak zapominać o

---

¹⁰ Sztokholmski Międzynarodowy Instytut Badań nad Pokojem, *Military expenditure by country*, 2020.

¹¹ 22 listopada 2022 r. podczas szczytu Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) premier Armenii N. Paszynian odmówił podpisania wspólnej deklaracji – w proteście za małą aktywność Organizacji w rozwiązaniu problemu Górskiego Karabachu.

obecności prawie trzech tysięcy żołnierzy rosyjskich w tym kraju. W sytuacji eskalacji nastrojów antyrosyjskich Kreml może zdecydować się na zbrojną interwencję.

Jak wskazują analizy zachodnich think tanków Rosja po nałożeniu sankcji gospodarczych za agresję zbrojną w Ukrainie – znalazła wśród niektórych państw postradzieckich solidarne wsparcie, pozwalające na obniżenie jej skutków w całościowym bilansie gospodarczym. Tymi lojalnymi wobec problemów Rosji krajami - w rodzaju „magazynu przeładunkowego” - okazały się Armenia, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan i Uzbekistan. Eksport Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej do tych państw wzrósł z 14,6 mld dol. w 2021 r. do 24,3 mld dol. w 2022.

Wymienione państwa nie będące objęte sankcjami wykorzystuje Rosja, ustanawiając je swoim „pośrednikiem” przede wszystkim w handlu produktami „podwójnego zastosowania” (cywilnego i wojskowego) - układami scalonymi niezbędnymi do produkcji nowoczesnego uzbrojenia i wyposażenia wojskowego. Takie obraz obchodzenia sankcji odbywał się wobec zachodnich dostaw laserów do Kirgistanu i przyrządów pomiarowych do Uzbekistanu. Oba kraje odnotowały wzrost eksportu produktów IT do Rosji. Odbywało się to wbrew zakazom USA i UE w sprawie sprzedaży Rosji zachodniej technologii, kluczowej do prowadzenia wojny. Możliwość obchodzenia zachodnich sankcji stwarza *nomen omen* kierowana przez Rosję Eurazjatycka Unia Gospodarcza, eliminująca granice celne między jej członkami, tworząc swego rodzaju "strefę Schengen" dla obszaru postradzieckiego.

Do niedawna Kazachstan był najważniejszym elementem w postradzieckiej układance i lojalnym sojusznikiem Moskwy w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. Wydarzenia ze stycznia 2022 r. wskazują na duże rysy na tym projekcie¹². Główną przyczyną narastającego w Kazachstanie niezadowolenia społecznego było to, że po udanym starcie transformacji gospodarczej i społecznej (PKB *per capita* sięga dziś rosyjskiego i dwa razy przewyższa ukraiński z 2021 r.) do nagłego załamania nastrojów społecznych w dużych miastach. Mimo że produkcja najważniejszych surowców wzrosła w porównaniu z 1990 r. 4-15-krotnie, podczas gdy w Rosji z trudem sięga to poziomu z końca okresu Związku Radzieckiego - stopa życiowa Kazachów praktycznie przestała rosnać. Przyczyną były nie tyle ceny paliw, ile zmęczenie

---

¹² Na terytorium Kazachstanu wkroczyli rosyjscy żołnierze wojsk powietrznodesantowych. Oficjalnie stało się tak na polecenie prezydenta Kasyma-Żomarta Tokajewa, który zwrócił się do Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym o interwencję "stabilizacyjną" w jego kraju. Organizacja ta jest postrzegana jako substytut Układu Warszawskiego po zimnej wojnie. Tokajew, prosząc o interwencję Rosję, chciał przede wszystkim uwiarygodnić się w oczach rządzącej elity w Kazachstanie i udowodnić, że nie odda kontroli nad krajem.

stagnacją, nierównościami i korupcją (nadużywanie władzy przez krewnych i protegowanych byłego prezydenta Nursułtana Nazarbajewa). Pojawienie się ekonomicznej zapaści wywołało irytację społeczeństwa i doprowadziło do wybuchu protestów. Kazachowie uznali, że faktyczna dwuwładza uniemożliwiła prezydentowi Kasymowi-Żomartowi Tokajewowi wdrożenie choćby ograniczonych reform. W reakcji sięgnięto po nowoczesną broń, powodując ofiary śmiertelne wśród protestujących

Z perspektywy zasięgu i formy buntu społecznego w Kazachstanie w 2022 r. występuje ryzyko dla putinowskiej stabilizacji, a skutki wydarzeń mogą mieć wielorakie znaczenie dla: (1) redukcji swobody manewru Kremla i sprzyjaniu przyjęciu przez Kazachów nowego konsensusu ekonomicznego: dobrobyt zamiast politycznej lojalności; (2) wyłonienia się nowej jakości władzy - spoza wpływów rosyjskich, co stwarza zagrożenia powielania kazachskich doświadczeń w poradzieckiej przestrzeni; (3) regionalnej agendy politycznej przynoszącej straty wizerunkowe i ograniczenie możliwości oddziaływania Moskwy na nastroje społeczne; (4) redukcji rosyjskich wpływów w przestrzeni poradzieckiej w ramach Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Kazachowie wykazali determinację poparcia włączenia zagranicznych sił do rozwiązywania konfliktu wewnętrznego; (5) skali protestów i żądań demonstrantów w sprawie wycofania się ze wszystkich organizacji i sojuszy z udziałem Rosji. Ta ostatnia kwestia wskazuje, że Moskwa może szybko utracić zdolności do pełnej kontroli nad swoimi sąsiadami, jeśli chodzi o zakazy instalowania na swoim terytorium baz wojskowych NATO.

Rosja bez Kazachstanu przestaje być mocarstwem euroazjatyckim i może znaleźć się w geopolitycznej izolacji w regionie, jak w pierwszej połowie XVII wieku. Ale i Kazachstan stoi przed strategiczną modyfikacją przyjętej w 2014 r. wielowektorowej polityki zagranicznej. Wymaga ona korekt wskutek nieprzewidywalności zagrożeń ze strony Rosji i rosnących ambicji geopolitycznych Chin. Nie przypadkiem przywódca Kazachstanu podjął decyzję o wprowadzeniu do języka kazachskiego alfabetu łacińskiego i otworzyli się na rozwijanie szerokiej współpracy z krajami UE i USA. Kazachowie znaleźli się u progu wielkiego, historycznego wyboru – pogłębiać autorytaryzm czy wejść na drogę demokratyzacji życia publicznego, budowania społeczeństwa obywatelskiego i liberalizować stosunki gospodarcze. Kalkulacje są złożone, jednym ze scenariuszy może być ingerencja rosyjska, jak

w Donbasie¹³. Takie zagrożenie istnieje ze względu na apele rosyjskich nacjonalistów do Dumy w sprawie przywrócenia do Rosji północnej części Kazachstanu, zdominowanej przez ludność rosyjską. Ale operacja taka w sytuacji trwającej wojny w Ukrainie byłaby dla Rosji zbyt dużo kosztowna.

Ocenia się, że Uzbekistan, najważniejszy geopolitycznie kraj w Azji Środkowej (graniczy z każdym państwem postradzieckim i Afganistanem), znajduje na drodze przyspieszonych reform polityki zagranicznej, zarządzania gospodarczego, wymiaru sprawiedliwości, budowania społeczeństwa obywatelskiego - po regulacje religijne (złożona mozaika wyznaniowa, w tym duża aktywność ultraradykalnych formacji islamskich). Działania te obliczone są na poprawę współpracy regionalnej, wzrostu gospodarczego i likwidacji ubóstwa społecznego. Uzbekistan jest tym państwem, które nie tylko odmówiło wstąpienia do Unii Eurazjatyckiej, ale w 2012 r. wycofało się z Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, przechodząc do budowania silnych stosunków dwustronnych z Chinami, USA, Japonią, Koreą Południową i Unią Europejską. Otwarcie na świat towarzyszy ewolucyjne odejście od radzieckiego modelu zarządzania państwem i komunikowania się ze społeczeństwem. W zamian ma miejsce rozszerzanie niezależności państwowej, równoważenia stosunków z Chinami i Rosją oraz sąsiadami, zwłaszcza Kazachstanem, liderem obszaru postradzieckiego w przyciąganiu inwestorów zagranicznych.

W procesie emancypacji polityczno-gospodarczej Uzbekistanu dużą rolę odgrywa „narodowa strategia rozwoju” z 2017 r., wyznaczająca pięć priorytetów: stabilność makroekonomiczna, zwiększona konkurencyjność, rozwój sektora rolnictwa, mniejsza rola państwa w gospodarce oraz zrównoważony rozwój regionów, okręgów i miast. Do tego dochodzi udana reforma walutowa – uzbecki som stał się wymienialny. Według raportów „Doing Bussines” Banku Światowego Uzbekistan zyskał w 2018 r. kategorię „czołowego reformatora” w regionie¹⁴.

Powodzenie reform politycznych, gospodarczych i społecznych w Uzbekistanie będzie miało duży wpływ na osłabianie pozycji Rosji w regionie. Moskwa od 2012 r. różnymi sposobami usiłuje osłabić i blokować – bez skutku – większość reform uzbeckich. Kreml nie

---

¹³ M. Dumoulin, S. Courtais, *Révolte et repression au Kazakhstan: la stratégie de Poutine*, www.radiofrance.fr (dostęp: 19.05.2023).

¹⁴ S. Cornell, B. Shaffer, *Reformy w Uzbekistanie: początek nowej ery w Azji Środkowej?*, maj 2018, <https://www.gisreporsonline.com> (dostęp: 18.05.2023).

ustaje w działaniach destrukcyjnych, odwołując się sił ekstremistycznych (głównie islamskich), dążących do narzuceniu uzbeckiemu prawodawstwu aspektów prawa kanonicznego, a także do prowokacji ksenofobicznych wymierzonych w mniejszości etniczne.

Uzbekistan i Kazachstan angażując się w reformy strukturalne mające na celu modernizację instytucji państwowych i rozwój potencjału gospodarczego są przykładem odchodzenia od wielodekadowej, wasalnej zależności od Rosji.

2. Rosja sama nie zrezygnuje z roli żandarma obszaru postradzieckiego

Geopolityka Kremla od 2014 r. weszła w nowy etap demonstrowania koncepcji *weaponizacji*, czyli zacierania granic między przestrzenią cywilną a militarną z udziałem tzw. „toru informacyjnego”, zajmującego się narracją wojenną. Głównym celem tego toru wraz jest przekonywanie o racji silniejszego oraz wykorzystywanie cyberdestrukcję w kampaniach dezinformacyjnych (farmy trolli aranżujące festiwale nienawiści z udziałem: *fake news*, *deep fakes*, serwisów *4 chan* i *8 chan* czy wirusów w rozsyłanych programach szantażujących – *ransomware*) do: wyciszenia/usuwania z przestrzeni publicznej kłopotliwych polityków, osób zaufania, faktów historycznych i bieżących; wskazywania wrogów, manipulowania, np. permanentne nagłaśniania zagrożenia natowskiej wersji wojny hybrydowej – *gibridnaja wojna*, wymierzonej przeciwko Rosjanom i innym narodom Federacji Rosyjskiej oraz społecznościom obszaru postradzieckiego¹⁵.

Putin w „eseju politycznym” datowanym na lipiec 2021 r. rozwinął geopolityczne ambicje imperialnej Rosji, w tym przyszłości obszaru postradzieckiego. Jego przewodnią myśl stanowiła mieszanie nacjonalistycznej poetyki, rasistowskiej wyższości i mistycznej religijności, opartej wprost na biblijnym dogmacie, że Rosjanie, Ukraińcy i Białorusini są potomkami dawnej Rusi Kijowskiej. Natomiast Rosjanie i Ukraińcy to „jeden naród”, co z istoty wyklucza delimitację granic Ukrainy i jej suwerenność państwową. W tym duchu „Rosja nigdy nie była i nigdy nie będzie „antyUkrainą”, zaś jaka będzie Ukraina – to zależy od jej obywateli”. Pobieżna analiza takiego stanowiska zwraca uwagę na podobieństwo obietnic Hitlera, złożonych w 1938 r. w Monachium Neville’owi Chamberlainowi i Edouardowi Daladierowi, którzy w odpowiedzi, by zapewnić sobie pokój, poświęcili suwerenność Czechosłowacji. Putin konstruując paralele historyczne dla uzasadnienia aneksji Krymu i Donbasu, w roli politycznych żyrantów podjętej zaakceptował premiera Węgier Wiktora

¹⁵ M. Galeotti, *Wszystko jest wojną. Jak mocarstwa zrobiły z ciebie broń*, ZNAK – Horyzont, Kraków 2023.

Orbana oraz populistów różnej maści, w tym neofaszystów zachodnioeuropejskich, pouczających walczących Ukraińców o zaniechanie obrony, kosztem przyjęcia upokarzającego układu pokojowego¹⁶.

Rosyjskie media, w tym najszerzej gazeta „Moskowskij Komsomolec”, przedstawiając stanowisko Putina określiły go jako „ostateczne ultimatum dla Ukrainy”. Chodzi w nim o jej deprecjację suwerennościową, negację prawa do własnego języka i kultury, swobodnego przyjmowanie wartości zachodnich - antyrosyjskich i nazistowskich, posługiwania się ukraińską tożsamością, według Kremla ahistoryczną i stojącą na drodze realizacji projektu eurazjatyckiego. Jednocześnie media te zwracały uwagę na przełomowe wydarzenia - ostrzeżenia sygnalizowane przez Kreml, mające wpływ na architekturę bezpieczeństwa europejskiego oraz geostrategiczną przyszłość obszaru postradzieckiego w polityce regionalnej i globalnej¹⁷: (1) monachijskie wystąpienie Putina (luty 2007 r.), w którym potępił amerykańskie jednostronne działania, służące narzucaniu Rosji „nowych linii demarkacyjnych i nowych murów”; (2) zablokowanie w sierpniu 2008 r. gruzińskiej próby reintegracji terytorialnej i udaremnienie rozszerzenia NATO na Kaukazie; (3) niesprawiedliwe odrzucenie przez Zachód wysuniętej przez Kreml w 2009 r. inicjatywy w sprawie zapewnienia dialogu o traktatowym uregulowaniu bezpieczeństwa w Europie; (4) wykluczenie Rosji w latach 2013-2014 z udziału w dyskusji poświęconej układowi stowarzyszeniowego Ukraina-UE, co oznaczało geopolityczną samotność i deprecjację idei „rosyjskiej strefy wpływów”. Media przekonywały, że to, co oferowano Rosji, to nie był Zachód, lecz selektywne przyjęcie pozycji podporządkowanego podmiotu (Rosja liczyła na współudział w budowaniu Wielkiej Europy, w integracji zintegrowanych, czyli zbliżeniu i harmonizacji UE i EUG¹⁸); (5) niezmiennosc rosyjskich celów geostrategicznych wobec obszaru postradzieckiego – uniemożliwienie Ukrainie, Gruzji i Mołdawii przystąpienia do wspólnot euroatlantyckich wraz z prawem wykorzystywania wachlarza form i środków nacisków politycznych, dyplomatycznych i specjalnych, mających na uwadze ochronę swoich interesów: aneksja Krymu (wszczęć

---

¹⁶ Od 2014 roku, jeszcze przed grabieżami Mariupola, Chersonia, przed zbrodniami i ludobójstwem w Buczy i innych miejscach, zniszczeniem Bachmutu i dziesiątków miast, zabito około 14 tys. Ukraińców. Nielegalna okupacja Krymu i Donbasu była preludium do rozpoczęcia wojny pełnoskalowej.

¹⁷ C. Belton, *Ludzie Putina. Jak KGB odzyskało Rosję i zwróciło się przeciwko Zachodowi*, Wydawnictwo SINE QUA NON, Kraków 2022; J. Zalewski, K. Najdzik, *Nowa zimna wojna. Konfrontacja i odstraszanie*, op. cit., s. 182-183.

¹⁸ R. Sakwa, *Russia Against the Rest: The Post-Cold War Crisis of World Order*, Cambridge University Press, 2017.

konfliktu zbrojnego w Ukrainie wiosną 2014 r. z udziałem separatystycznych obwodów: donieckiego i ługańskiego, wykorzystywanie „lawfare” w kampaniach paszportowych)¹⁹.

Od lutego 2022 r. retoryka Kremla zajmująca się „ochroną” rosyjskojęzycznych obywateli na obszarze postradzieckim zajmuje się prezentacją głównych celów i zadań „operacji specjalnej w Ukrainie”, czyli: „defaszyzacji”, „denazyfikacji” „deukrainizacji” - egzystencjalną rozprawą z Ukraińcami, największymi wrogami Rosji. Rosja przestrzeń publiczną została zdominowana doktryną agresywnego kolonializmu, głoszącego, że gdziekolwiek jest rosyjski ślad – ludzie i ich przeszłość – tradycje, to tam jest Rosja i jej prawo do ingerencji przeciw zagrażającemu złemu światu, czyli Zachodowi.

Decyzja Rosji o zamrożeniu prób okupowania całej Ukrainy i w zamian skoncentrowania się na utrzymaniu Krymu i Donbasu nie wskazuje na jej porażkę. Natomiast w zależności od zachodniego wsparcia wojskowego (i innych państw wspierających) otwiera szanse na przygotowanie i przeprowadzenie ukraińskiej kontrofensywy. Jest jeszcze za wcześnie, aby projektować zaawansowane scenariusze wpływu ukraińskiej i zachodniej determinacji na charakter i rezultaty przełomu w wojnie i jego roli w konfigurowaniu nowego ładu międzynarodowego na obszarze postradzieckim. Analizom i projekcjom towarzyszyć realizm. Rosja, imperium atomowe, jak dotąd nie przejmując się stratami swojego (1) personelu wojskowego (według szacowanych danych w maju 2023 r. liczba zabitych mogła przekroczyć 150-200 tys.) i (2) uzbrojenia i sprzętu wojskowego (m.in. prawie 2 tys. czołgów, kilka tysięcy pojazdów opancerzonych, ponad 100 samolotów bojowych).

Z drugiej strony należy także z dużą wyrozumiałością podchodzić do zmęczenia i trwałego wysiłku wojennego Ukraińców, doznawanych strat osobowych i materialnych - wojskowych i cywilnych. Pomimo obietnic przywódców państw zachodnich, adresowych do prezydenta Wołodymyra Zełeńskiego, na Ukrainę nie dociera wiele obiecane nowoczesnego

---

¹⁹ Rosja, imperium wojskowo-biurokratyczne wykorzystuje „lawfare” – taktyczne narzędzie wojny, polegające na wykorzystywaniu prawa lokalnego i międzynarodowego w celu osiągnięcia określonych korzyści, np. akcje paszportowe w 2019 r. skierowane do osób uznających się za Rosjan w Donbasie, Abchazji, Osetii Południowej, Naddniestrze. Polityka oferowania obywatelstwa osobom rosyjskojęzycznym w strategicznych dla Kremla miejscach, służy tworzeniu prawnych podstaw do hipotetycznych aneksji. Podobne działania ze strony Rosji podjęto jesienią 2022 r. po przeprowadzeniu tzw. referendum na zajętych terenach Ukrainy. Należy podkreślić, że nierosyjska „lawfare” posiada pozytywne funkcje służące przestrzeganiu norm mających kształtować współczesny świat, jako alternatywa dla klasycznych form przymusu bezpośredniego. Natomiast Ukraina korzystając z „lawfare” złożyła skargi na Rosję do różnych sądów międzynarodowych: Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Stałego Trybunału Arbitrażowego, Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza.

uzbrojenia i wyposażenia wojskowego, np. broń artyleryjska dalekiego zasięgi, zestawy przeciwlotnicze oraz oczekiwane samoloty bojowe, w tym wielozadaniowe F-16, które mogą pojawić dopiero jesienią 2023 r. Na rytmikę dostaw zachodniego uzbrojenia i wyposażenia wojskowego wpływa powściągliwość Niemiec i Francji, natomiast zaskakująca jest destrukcja Węgier zgłaszających weto w sprawie pomocy Ukrainy.

Rosja, jak dotąd nie wykazuje oznak chęci porozumienia w sprawie zakończenia, chłodno reagując na wysuwane koncepcje przez Francję, Chiny i Turcję. Zapewne nie zrobi tego, dopóki nie odczuwać będzie rozległych skutków sankcji gospodarczych lub pod ich wpływem masowego, wewnętrznego sprzeciwu antywojennego²⁰. Kreml liczy na dekompozycję jedności świata zachodniego (i innych państw wspierających wysiłek wojenny Ukraińców) oraz działalność sprzyjających mu kół populistów europejskich i amerykańskich, optujących za przerwaniem działań bojowych w zamian za terytorialne ustępstwa Ukrainy.

Putinowi nie udało się błyskawiczna kampania, Kijów pozostał wolny. Rosyjska agresja zjednoczyła i zmobilizowała ukraińskie społeczeństwo, zwiększeniu uległo poparcie dla zachodniego kierunku geopolitycznego kraju oraz zaufanie do przywództwa politycznego kraju. Tym samym doszło do wielkiej zmiany w nastrojach społecznych. W lipcu 2022 r.

---

²⁰ Odpowiedzi na pytania związane z charakterem i zasięgiem niezadowolenia Rosjan w związku z wojną w Ukrainie napotykają na trudności w jednoznacznej interpretacji. Nie tylko w polskich mediach, ale także zachodnich powtarza się, że społeczeństwo rosyjskie jest bierne i bezmyślnie popiera agresję zbrojną rozpętaną przez Kreml. Przywoływane są wyniki sondaży, ale ich wiarygodność obarczona jest wieloma niewidomymi. Pod znakiem zapytania stoi niezależność instytucji prowadzących badania opinii publicznej. Są one prowadzone w kraju, gdzie za dyskredytację armii i nazywanie wojny „wojną” można znaleźć się w więzieniu. Zdecydowana większość potencjalnych respondentów albo odmawia ze strachu przed represjami udzielania odpowiedzi ankieterom. Wśród tych, którzy decydują się na wyrażenie swoich opinii, ponad 70 proc. opowiada się za prowadzeniem „operacji specjalnej”, prawie 20 proc. jej nie popiera. Wyniki badań opinii społeczeństwa rosyjskiego nie dają podstaw do oceny własnych przekonań poszczególnych środowisk społeczno-zawodowych, w tym podatności na manipulację i bierność zachowań. Należy jednak nie zapominać, że historia Rosji wyraźnie wskazuje na obecność „genu zbuntowanego społeczeństwa”. Od momentu narodzin państwa rosyjskiego w jego dzisiejszym imperialnym kształcie, przez ostatnie trzy stulecia dochodziło w nim do licznych, masowych wystąpień. Oznacza to, że społeczeństwo rosyjskie i narody wchodzące w rosyjskiego państwa wraz z Federacją Rosyjską, posiada duży potencjał aktywności kontestacyjnej przeciwko polityce caratu, władzy radzieckiej i rządowi Putina. Jak zaznaczają analitycy, rosyjska przestrzeń kontestacyjna jest specyficzna, Rosja jest państwem, w którym dystans między władzą a społeczeństwem jest większy niż gdziekolwiek w innych krajach autorytarnych, co wpływa na dynamikę stosunków społecznych, ujawniając ich historyczne i mentalne podglebie z realiami politycznymi, społeczno-gospodarczymi i kulturowymi. Źródła buntu należy doszukiwać się w dyskryminacyjnej polityce władz państwowych wobec mniejszości etnicznych o innym niż prawosławne wyznanie, w wyzysku ekonomicznym oraz ludobójstwie kulturalnym. Prowadziło to do wielu konfliktów zbrojnych na tle narodowościowym w imperium, w części europejskiej i azjatyckiej. E.S. Kulpin-Gubajdulin, *Złota Orda. Problemy genezy państwa rosyjskiego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2018.

poparcie dla wejścia do Unii Europejskiej i NATO wynosiło odpowiednio 91 proc. i 85 proc.; podobnie w lutym 2023 r. Przed wojną, w grudniu 2021 r. poparcie to utrzymywało się na poziomie 58 proc. - UE i 48 proc. – NATO²¹. 40 proc. Ukraińców powyżej 18. roku życia w ciągu pierwszych sześciu miesięcy zgłosiło się na ochotnika do czynnej obrony kraju. Większość z nich wiąże swą przyszłość z rozwojem suwerennej, proeuropejskiej Ukrainy²².

3. Rzeczywistość i oczekiwania związane z wojną

Rosja od 2023 r. staje się potęgą słabszą i niewątpliwie upokorzoną. Niemniej absurdem byłoby nie doceniać jej zdolności dyplomatycznych w szukaniu sojuszników na obszarze postradzieckim i wśród regionalnych potęg i państw globalnego Południa. Kreml nie tylko ich znajduje, ale pozyskuje od nich pomoc wojskową i technologiczną, zwłaszcza ze strony Iranu, Korei Północnej oraz dyplomatyczną – Indie, Brazylia, Republika Południowej Afryki. Interesująco na tym tle przedstawia się ambiwalentna rola autorytarnych Chin w podejściu do kryzysu ukraińskiego, stosunku do rosyjskiej realpolitik i zakończenia wojny w Ukrainie.

Chiny, zarówno w sferze politycznej i w warstwie ideologicznej, prezentują spójną koncepcję nowego, wielobiegunowego ładu międzynarodowego – kompatybilnego z celami i zadaniami wielodekadowej polityki wewnętrznej przełomu XXI i XXII stulecia. Programy „Made in China 2025” czy „Belt and Road Initiative” – BRI (nowy Jedwabny Szlak) wraz z pakietami projektów infrastrukturalnych, ilustrują rozmach inwestycyjny, obejmujący także wszystkie kraje obszaru postradzieckiego. W odpowiedzi wszystkie autokracje tego obszaru z zainteresowaniem śledzą osiągnięcia Chin, w szczególności programy likwidacji ubóstwa i budowania społeczeństwa „małego dobrobytu” (*xiaokang*), w którym człowiek musi zrezygnować z części przynależnej mu wolności w zamian za koncesjonowane bezpieczeństwo,

---

²¹ W 2012 r. 20 proc. Ukraińców opowiadało się za przystąpieniem do NATO (70 proc. było przeciw), prawie połowa ludności opowiadała się za wejściem do UE. W grudniu 2021 r. prezydentowi W. Zelenskiemu ufało 38 proc. osób (nie ufało 61 proc.), w czerwcu 2022 r. jego zaufanie wynosiło 85 proc. W styczniu 2021 r. 53,1 proc. Ukraińców nie wierzyło, że prezydent Zelenski podoła roli naczelnego dowódcy sił zbrojnych w przypadku wojny z Rosją, w kwietniu 2022 r. z jego postawy zadowolonych było 78 proc. W sierpniu 2022 r. roku 87 proc. Ukraińców było przeciwnych jakimkolwiek ustępstwom terytorialnym wobec Rosji, odsetek ten wzrósł zimą 2023 r. i jest względnie równy we wszystkich regionach, w tym na południu i wschodzie, gdzie historycznie poparcie dla Rosji zawsze było wyższe.

²² W 2014 roku Ukraina miała tylko 6000 żołnierzy dobrze przygotowanych do walki. Zespół prezydenta Zelenskiego to zmienił. Dzięki przemodelowaniu polityki kadrowej i szkoleniowej, wzorowanej na doświadczeniach NATO, tworząc zaczęto nowe, mobilne, wielofunkcyjne formacje z uproszczonym systemem (decentralizacja) podejmowania decyzji. Ukraińskie siły zbrojne zwiększyły swoje kompetencje w następstwie zdobywanych doświadczeń bojowych w Donbasie. Prognozy wielu think tanków, że w ciągu trzech/czterech dni wojna w Ukrainie się zakończy i władzę przejmie marionetkowy rząd w stylu białoruskim – okazały się nieprawdziwe. Kreml i wiele rządów europejskich nie doceniło morale żołnierza ukraińskiego i determinację wyrzeczeń większości Ukraińców do obrony państwa.

w którym szczególna rola przypada technologicznym możliwościom IT + AT, instalowanych w metamodelu monitorowania zagrożeń bezpieczeństwa publicznego, skonstruowanego na wzór panoptycznej koncepcji Jeremy`ego Benthama, gdzie „nadzorcy widzą wszystko, kiedy ich nie widać” (analizy istoty narzędzi służących totalnej kontroli społeczeństwa można odnaleźć m.in. w pracach Michaela Foucaulta²³).

Po aneksji Krymu i zalegalizowaniu przez Rosję separatyzm na wschodzie Ukrainy na obszarze postradzieckim doszło do spektakularnego obniżenia poziomu zaufania w relacjach z Rosją, kosztem zainteresowania współpracą z Chinami. Kreml musiał uznać, że chińska oferta dedykowana krajom obszaru postradzieckiego nie jest zależna od jego obaw dotyczących dalszych wpływów, ale od tempa realizacji chińskich inwestycji, m.in. objętych BRI oraz postrzegania gwarancji Pekinu, polegających na nie mieszaniu się we wewnętrzne sprawy państwa, ochrony własności intelektualnej, wiarygodności partnerstwa oraz gwarancji dostępu do nowoczesnej technologii i stabilności rynku publicznego²⁴.

Wojna w Ukrainie zmusiła USA do przekalibrowania swojego poparcia politycznego, dyplomatycznego, wojskowego i gospodarczego – względem wysiłku wojennego Ukraińców. Uruchomionych zostało kilkanaście pakietów pomocowych w okresie marzec 2022 r. – maj 2023 r.²⁵. Waszyngton zmienił także stanowisko dla dalszego rozszerzenia NATO w Europie. Udany proces akcesyjny przeszła Finlandia – finał nastąpił 4 kwietnia 2023 r. Natomiast gorliwi sojusznicy Putina – Węgry i Turcja blokują wejście Szwecji do Sojuszu. Także Unia Europejska rozszerzyła agendę w sprawie przyspieszenia wejścia Ukrainy do Wspólnoty (przyznanie statusu państwa kandydującego), angażując się w pakiety pomocowe po stronie wsparcia gospodarczego, finansowego i humanitarnego.

Rosja została zmuszona do przyznania się, że zachodnie sankcje gospodarcze spowodowały w 2022 r. zahamowanie jej wzrost gospodarczy. Wraz z podwyżkami cen i likwidacją wielu miejsc pracy w sektorze cywilnym, wojna będzie miała wiele innych niezamierzonych konsekwencji regionalnych i globalnych, przede wszystkim energetycznych²⁶

²³ M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Alelheia, Warszawa 1998.

²⁴ E. Wilson Rove (eds.), *Russia`s Turn to The East: Domestic Policymaking and Regional Cooperation*, Global Reordering Series, Palgrave McMilan, 2018.

²⁵ Podczas Szczytu Państw G-7 w Japonii (20-21 maja 2023 r.) USA ogłosiły kolejną transzę pomocy wojskowej w kwocie 375 mld dol.

²⁶ Bitwa energetyczna dotyczy daleko idącej dywersyfikacji rosyjskich paliw kopalnych. Unia Europejska już 8 marca 2022 r. decyzją Komisji nakreśliła plan REPowerUE, zakładający redukcję rosyjskiego gazu o 2/3 do końca 2022 r. oraz ropy naftowej do wiosny 2023 r. Do 2022 r. Ukraina importowała 70 proc. swojego paliwa (benzyny, olej) z Rosji i Białorusi. I. Miklos, *Why compromise with Putin, is not the solution in Ukraine*, November 4 2022, <https://www.gisreprotsonline.com> (dostęp: 17.05.2023).

i żywnościowych²⁷. Najbiedniejsi z biednych – od Lewantu do Maghrebu – pozostają głęboko uzależnieni od żywności Ukrainy. Rosja od 2014 r. przegrupowała pakiety aktywów politycznych, wojskowych i finansowych w Globalne Południe, Bliski Wschód i część krajów niezaangażowanych w Afryce. Ku ich zaskoczeniu wojna w Ukrainie odbija się na ich poziomie życia oraz utratą nadziei na szybkie znalezienie się w bezpiecznym świecie. Do ponad 80 milionów hipotetycznych przesiedleńców i uchodźców w Afryce i na Bliskim Wschodzie, doszło 7,7 mln uchodźców wojennych z Ukrainy (ok. 17,5 procent całej populacji).

Najbardziej niekorzystnym scenariuszem dla Ukrainy byłaby „wojna na wyczerpanie”, w świetle asymetrii potencjałów stron – korzystnym dla Rosji. W grze międzynarodowej pozostają różne warianty zakończenia pełnoskalowej wojny. Rozwiązań upatruje się w wariantach: wymuszonego i/lub wynegocjowanego rozejmu, przejścia w stan zamrożonego konfliktu, kontynuowania „wojny bez końca” oraz dramatycznego rozstrzygnięcia z użyciem broni masowego rażenia. Strona ukraińska podczas Szczytu Państw G-7 zaproponowała zorganizowanie międzynarodowego latem 2023 r. specjalnego szczytu pokojowego w sprawie zakończenia wojny, rozpatrującego kwestie: opuszczenia terytorium Ukrainy przez wojska rosyjskich (łącznie z Krymem i Donbasem), oszacowania strat materialnych i osobowych wraz nałożeniem na Rosję warunków zadośćuczynienia i zobowiązania jej do ponoszenia kosztów odbudowy powojennej²⁸.

Optymistyczne, zachodnie scenariusze, szczególnie popierane przez europejskich populistów, zakładają, że wskutek udanej ofensywy sił ukraińskich wojska rosyjskie mogą zostać zmuszone do opuszczenia terytorium Ukrainy, czyli za linię sprzed 23 lutego 2022 r., ale z zachowaniem Krymu i Donbasu. Na to nie ma zgody większości Ukraińców. Także duża

---

²⁷ Rosja w 2014 r. uruchomiła program „dozbrojenia rolniczego”, będącego odpowiedzią na rezygnację z importowania produktów żywnościowych z Europy i ze Stanów Zjednoczonych. O tego czasu ma miejsce silniejsza presja konkurencyjna Moskwy na rynkach zbytu obszaru postradzieckiego i w innych częściach świata bez szkody dla własnego rynku wewnętrznego. Ukraina będąca prawdziwym „spichlerzem Europy” z jej żyznymi czarnoziemami (41 mln ha użytkowanej ziemi rolnej), sprzedawała przed wojną 74 proc. wyprodukowanej przez siebie pszenicy. Ukraina do września 2022 r. dysponowała funkcjonalną infrastrukturą portową, zwłaszcza w Mariupolu. Rosja mając na uwadze wyeliminowanie Ukrainy ze światowego rynku handlu zbożem i zdobyciu nowych klientów, głównie spośród państw Maghrebu i Bliskiego Wschodu z niezwykłą zaciekleścią dążyła do zniszczenia portu w Mariupolu, swego rodzaju *swing producer* – zdolnego przystosować się do wyższych i niższych kosztów w zależności od zmian popytu. Wojska rosyjskie zaminowują pola uprawne, niszczą maszyny rolnicze i zapasy materiałów pędnych. Wojna może zmniejszyć o 30 proc. powierzchnię obsiewanych pól, co może mieć wpływ na wielkość pszenicy spożywanej w Afryce Subsaharyjskiej, Syrii, Algierii, Egipcie, Libanu, Maroku.

²⁸ Szczyt pokojowy w sprawie Ukrainy mógłby odbyć się w Wilnie, przy okazji Szczytu NATO zaplanowanego w lipcu 2023 r.

grupa państw NATO i UE, uznaje, że decyzje w tej kwestii należeć powinny do samych Ukraińców.

Niezależnie, każdy scenariusz zakończenia pełnoskalowej wojny stanowić będzie początek nowego ładu bezpieczeństwa w Europie wraz z przyspieszeniem redefinicji modelu bezpieczeństwa na całym obszarze postradzieckim. Można przyjąć, że dojdzie do uruchomienia procesów: (1) demokratyzacji życia publicznego i kampanii akcesyjnych do struktur euroatlantyckich - w Ukrainie i Mołdawii; (2) reform prodemokratycznych - w Gruzji, Armenii, Azerbejdżanie i Uzbekistanie oraz (3) redukcji narzuconych przez Rosję uzależnień polityczno-wojskowych, gospodarczych - Kazachstan, Kirgistan, Turkmenistan; (4) utrzymania dotychczasowego *status quo* relacji z Rosją - Tadżykistan.

4. Konkluzje

Rosja wszczynając wojnę pełnoskalową w Ukrainie zdecydowała się na wielopostaciową konfrontację z Zachodem, zmuszając go do ponownego przeanalizowania globalnych i regionalnych priorytetów. W tym kontekście Ukraina stała się w XXI wieku jednym z głównych pól bitewnych, w których wybrzmiewają dwie narracje narodowe: rosyjska i ukraińska. W narracji rosyjskiej dominuje schemat imperialny, w którym nie ma miejsca na inną tożsamość ukraińską niż podporządkowaną Rosji oraz nadal obowiązujący *status quo* obszaru postradzieckiego oraz uznane strefy wpływów i strefy interesów. Narracja ukraińska przewiduje całkowite zerwanie z okresem postradzieckim, wejście na drogę reform demokratycznych z przekonaniem, że Ukraina będzie w pełni samodzielnym podmiotem bez jakiegokolwiek uzależnienia od Rosji. Ukraina domaga się gwarancji pokojowych, a nie kolejnego zawieszenia broni, które jak pokazała praktyka trwało do kolejnej inwazji. Bez sprawiedliwego określenia warunków pokoju, ukraińskie społeczeństwo nie będzie miało poczucia sprawiedliwości, a próby jego odgórnego narzucenia zakończą się fiaskiem.

Niezależnie od tego, jak wojna skończy się wojna w Ukrainie, postępowanie Rosji spowoduje poważne konsekwencje międzynarodowe: pauperyzacja statusu mocarstwa, upokorzenie jej sił zbrojnych i degradacja zdolności jej kompleksu wojskowo-przemysłowego. W świecie postradzieckim zaczął znikać strach i dostrzeganie innych możliwości. Decyzja Kremla o zakupie broni i amunicji od Korei Północnej dowodzi, że „nieograniczona przyjaźń” między Rosją a Chinami nie wykraczała poza to, że Pekin rzucił się na możliwość zaopatrzenia się w tanią rosyjską ropę i gaz ziemny. Słabnie długoletnia rola Rosji jako hegemonu w Azji Środkowej. Jej uznany sojusznik, Kazachstan, chłodno reaguje na

zachęty Kremla w sprawie uznania sponsorowanych przez Rosję „formacji quasi-państwowych” na Ukrainie. Zamrożony konflikt w Górskim Karabachu został rozwiązany siłą w 2020 roku, kiedy Turcja udzieliła wsparcia militarnego Azerbejdżanowi w odzyskaniu znacznej części terytorium okupowanego przez Armenię od początku lat 90. XX wieku. Od tamtego czasu rosyjscy żołnierze sił pokojowych zostali zmuszeni do porzucenia ormiańskiego sojusznika, a Azerbejdżan posiada inicjatywę operacyjną.

Wojna w Ukrainie w sposób przekonujący ujawniła społeczności międzynarodowej, w tym zamieszkałej na obszarze postradzieckim (mimo obecności cenzury prewencyjnej i codziennego dostępu do głównych mediów rosyjskich), na czym w praktyce polega reżim Putina, co do zasady kierujący się kombinacją kłamstw i manipulacji, aby zyskać na czasie i tonizować nastroje społeczne. Determinacja Ukraińców jest czytelnym sygnałem, że czas postradziecki dobiega końca, że każde państwo ma prawo do wyboru własnej drogi. Według badań ukraińskiej grupy socjologicznej „Rating” ze stycznia 2023 r., wynika, że podczas wojny na pełną skalę odsetek osób, które uważają, że państwo zmierza we właściwym kierunku, wzrósł do 70-80 proc., a zwykle w latach 2010-2021 uważało tak 20-30 proc. Ukraińców. Z kolei według Kijowskiego Instytutu Socjologii, odsetek Ukraińców uważających, że ich państwo nie może zgodzić się na ustępstwa terytorialne dla osiągnięcia pokoju, zmniejszył się pomiędzy październikiem 2021 r. a styczniem 2023 r. z 10 do 7 proc.²⁹

Brak powodzenia Rosji w realizacji głównych celów wojny pełnoskalowej w Ukrainie – po jej przerwaniu i przyjęcia jakiegokolwiek rozwiązania pokojowego spowoduje turbulencje polityczne. Walka o wpływy między „siłowikami” może stać się bardzo agresywna. Obszarem, w którym można się spodziewać wolnych zmian jest polityka zagraniczna. Szeroko nagłaśniane przed 2022 r. „zwrot na Wschód” może oznaczać utratę pozycji potęgi regionalnej, nie wytrzymującej narzuconego tempa rywalizacji przez Chiny. Większość grup interesów, zwłaszcza rosyjski sektor naftowo-gazowy, oczekiwać będą na zakończenie konfrontacji i wyjścia ze stanu izolacji.

Bez względu na przyjętą formułę całkowitego zakończenia wojny pełnoskalowej w Ukrainie³⁰ dojdzie do wyłonienia się nowej jakości geopolitycznej obszaru postradzieckiego.

²⁹ D. Bondar, Z. Popowicz, *Co Ukraińcy myślą o rokowaniach pokojowych z Rosją*, dodatek nr 3/2023 do „Le Monde diplomatique (edycja polska), Nr 3, 2023.

³⁰ Wycofanie wojsk rosyjskich do linii z 23 lutego 2022 r., rozpoczęcie rokowań w sprawie Donbasu i Krymu pod nadzorem organizacji międzynarodowych i po powrocie wszystkich przesiedlonych pod przymusem; rozpoczęcia prac międzynarodowych trybunałów do osądzenia zbrodni wojennych i ludobójstwa, popełnionych przez żołnierzy rosyjskich i rosyjski aparat administracyjnych działający na okupowanych terenach.

Odbywać się to będzie z udziałem postępującej dezintegracji i redukcji zależności polityczno-wojskowej i gospodarczej od Rosji: (1) państw Azji Środkowej - Kirgistanu, Tadżykistanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu; (2) rozszerzającej się emancypacji polityczno-wojskowej w ramach „tzw. „demokracji delegatywnej” - Armenia, Azerbejdżan, Gruzja i Kazachstan oraz (3) wejściem na drogę akcesji ze strukturami euroatlantyckimi - Ukraina i Mołdawia.

Unia Europejska rzuciła Rosji wyzwanie, starając się rozszerzyć swoje wartości głęboko w sferę interesów Kremla. Została ona zdefiniowana jako walka między kremłowskim postrzeganiem „bliskiej zagranicy” a brukselską wizją Partnerstwa Wschodniego. Kluczowymi państwami pozostają Ukraina i Mołdawia, które desperacko pragną członkostwa w NATO. Uwaga Brukseli skierowana jest także na Gruzję i Azerbejdżan.

Wyjątkowo, w złożonej sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej pozostaje Białoruś, odczuwając natężenie bliskiego uzależnienia od rosyjskiego potencjału wojskowego i gospodarczego (zwłaszcza surowcowo-energetycznego). Kreml dążyć będzie do utrzymania operacyjno-strategicznego położenia rosyjskich sił zbrojnych na Białorusi, mając na uwadze: (1) zdolności produkcyjne białoruskich zakładów zbrojeniowych; (2) zachowanie *statu quo* dyslokacji rosyjskich organów dowódczych i kontyngentów wojskowych; (3) możliwości monitorowania obszaru szczególnego zainteresowania, obejmującego państwa skandynawskie, bałtyckie i Europy Środkowo-Wschodniej³¹; (4) wykorzystywanie położenia geopolitycznego do przeprowadzania działań hybrydowych przeciwko państwom bałtyckim i Polsce, np. terroryzm transgraniczny z udziałem uchodźców wojennych i klimatycznych oraz migrantów ekonomicznych.

Utrzymanie zamrożonych konfliktów pozostanie ważnym narzędziem rosyjskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Mołdawia (od 2022 r. państwo kandydujące do UE) chce usunięcia wojsk rosyjskich i, jak większość świata, nie uznaje niepodległości Naddniestrza (zapowiedzi przystąpienie do Federacji Rosyjskiej). Mołdawia odczuwa jeszcze inny problem, a mianowicie turbulencje polityczne w autonomicznej Gaguzji, regionu o dużym odsetku mieszkających dla polityki Kremla³². Niestabilna sytuacja ma także miejsce w Górskim Karabachu, gruzińskich regionach Abchazji i Osetii Południowej, zajęte przez Rosję w wojnie

---

³¹ Po wejściu Finlandii do NATO (2023 r.) i możliwym dołączeniu Szwecji – Morze Bałtyckiego stanie wewnętrznym morzem Sojuszu.

³² Autonomiczna Gaguzja, położona w południowej części Mołdawii, 16 maja 2023 r. dokonała wyboru nowego przywódcy (baszkana) z partii Sor o prorosyjskiej orientacji. Proeuropejskie władze centralne Mołdawii mogą jednak anulować wyniki tych wyborów. Rząd Mołdawii potępi rosyjską inwazję na Ukrainę, oskarża Moskwę o nieustanne próby destabilizacji sytuacji w kraju.

w 2008 r. Wspólnym mianownikiem jest to, że Rosja interweniuje w konflikt, w którym twierdzi, że jej „rodacy” są szykanowani. Powszechną praktyką będzie promowanie tworzenia pod kontrolą Moskwy nieuznawanych formacji państwopodobnych, co ma zapewnić jej wpływ na rządy w państwach uznanych na arenie międzynarodowej, które odmawiają udziału w rosyjskiej grze.

Należy przyjąć, że Rosji zależeć będzie na utrzymywaniu napięć na tle sporów terytorialnych, etnicznych i wewnętrznych na obszarze postradzieckim, łącznie z podtrzymywaniu źródeł konfliktu zbrojnego na niskim poziomie aktywacji. Proliferacja „zamrożonych” konfliktów nie tylko stwarza podatny grunt dla międzynarodowej zorganizowanej przestępczości, przyczynia się także do wzrostu możliwości „delegowania” w rejonach zapalne „swoich najemników”. Rosja od 2014 r. rozwija swoje umiejętności w wykorzystywaniu prywatnych kontraktorów w Donbasie, Syrii, Mali, Libii, Sudanie oraz od wiosny 2023 r. w działaniach bojowych na Ukrainie. Można przyjąć, że wśród interesów Kremla leży podtrzymywanie dezintegracji terytorialnej w Gruzji, sporu armeńsko-azerskiego o Karabach oraz funkcjonowanie para-bytu państwowego Naddniestrze.

Rezultat wojny w Ukrainie będzie miał duży wpływ na realizację „chińskiej drogi” do światowej hegemonii, w której ważną rolę do odegrania ma m.in. korytarze lądowe Chiny-Azja Środkowa -Azja Zachodnia do Turcji oraz rozgałęzienie: Kazachstan-Rosja- Białoruś – Polska – Niemcy. Korytarze te przebiegać będą przez państwa postradzieckie i nie chodzi tutaj tylko inwestycje sieci infrastrukturalnych. Chiński Jeden Pas, Jedna Droga ma stać się największą w świecie platformą współpracy gospodarczej i finansowej, przy pomocy, której Pekin chciałby koordynować politykę krajów partnerskich, współpracować w dziedzinie handlu i kwestiach społecznych i kulturalnych. Oznacza to realną redukcję rosyjskich wpływów, w zamian za tworzenie „partnerstwa o przyjaznym obliczu”.

Otwartą kwestią pozostają pytania o miejsce i rolę armii w polityce Rosji w kontekście wojny pełnoskalowej w Ukrainie. Trafne mogą okazać się prognozy, że wskutek niepowodzeń kampanii wojennej dojdzie do tarć wewnętrznych wśród elit reżimu wojskowo-biurokratycznego, zwłaszcza w sytuacji skutków deeskalacji zbrojnej, którą każde struktury siłowe odreagowują alergicznie.

Streszczenie:

Wojna na Ukrainie obnażyła różnice w pojmowaniu polityki międzynarodowej, a także moralny podział między Zachodem a Rosją. Kreml wierzy w utrzymanie stref wpływów i interesów z udziałem twardej realpolitik. Pełnoskalowa wojna obnażyła słabość tej polityki,

obniżając także poziom strachu na obszarze postradzieckim wobec imperialnego kultu rosyjskiej siły, co zaznaczyło się w nieuznaniu sponsorowanych przez Rosję „formacji quasi-państwowych” na Ukrainie. Ukraina stała się w XXI wieku jednym z głównych pól bitewnych, w których wybrzmiewają dwie narracje narodowe: rosyjska i ukraińska. W narracji rosyjskiej dominuje schemat imperialny, w którym nie ma miejsca na inną tożsamość niż podporządkowaną Rosji, nadal obowiązujący *status quo* obszaru postradzieckiego oraz uznane strefy wpływów i strefy interesów. Narracja ukraińska przewiduje całkowite zerwanie z okresem postradzieckim, wejście na drogę reform demokratycznych - z przekonaniem, że będzie państwem w pełni samodzielnym bez jakiegokolwiek uzależnienia od Rosji. Ukraina domaga się gwarancji pokojowych, a nie kolejnego zawieszenia broni, które jak pokazała praktyka trwało do kolejnej inwazji.

Niezależnie od tego, jak wojna skończy się wojna w Ukrainie, postępowanie Rosji spowoduje poważne konsekwencje międzynarodowe: pauperyzacja statusu mocarstwa, upokorzenie jej sił zbrojnych i degradacja zdolności jej kompleksu wojskowo-przemysłowego. Ponadto, każdy scenariusz zakończenia pełnoskalowej wojny wyznaczać będzie początek nowego ładu bezpieczeństwa w Europie wraz z przyspieszeniem redefinicji modelu bezpieczeństwa na całym obszarze postradzieckim

Słowa kluczowe:

Obszar postradziecki, strefa wpływów, suwerenność, wojna pełnoskalowa w Ukrainie, zaczepność rosyjska

Keywords:

Post-Soviet area, sphere of influence, sovereignty, full-scale war in Ukraine, Russian aggressiveness

Bibliografia:

1. Astapenia R., Balkunets Dz., *Belarus – Russia, Relations after the Ukraine Conflict*, Ostragorski Center, Mińsk-London 2016.
2. Belton C., *Ludzie Putina. Jak KGB odzyskało Rosję i zwróciło się przeciwko Zachodowi*, Wydawnictwo SINE QUA NON, Kraków 2022;
3. Bondar D., Popowicz Z., *Co Ukraińcy myślą o rokowaniach pokojowych z Rosją*, Dodatek Nr 3/2023 do „Le Monde diplomatique (edycja polska), Nr 3, 2023.
4. Cornell S., Shaffer B., *Reformy w Uzbekistanie: początek nowej ery w Azji Środkowej?*, maj 2018, <https://www.gisreporsonline.com>
5. Dumoulin M., Courtais S., *Révolte et repression au Kazakhstan: la stratégie de Poutine*, www.radiofrance.fr
6. Foucault M., *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Alelheia, Warszawa 1998.

-
7. Galeotti M., *Wszystko jest wojną. Jak mocarstwa zrobiły z ciebie broń*, ZNAK – Horyzont, Kraków 2023.
  8. Komunikat Polskiej Agencji Prasowej, 20 II 2022 r.
  9. Kulpin-Gubajdulin E.S., *Złota Orda. Problemy genezy państwa rosyjskiego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2018.
  10. Miklos I., *Why compromise with Putin, is not the solution in Ukraine*, November 4 2022, <https://www.gisreprotsonline.com>
  11. *Report on the misuse of administrative resources during electoral processes*, Europejska Komisja na rzecz Demokracji przez Prawo, Rada Europy, Strasburg 2018.
  12. Sakwa R., *Russia Against the Rest: The Post-Cold War Crisis of World Order*, Cambridge University Press, 2017.
  13. Sztokholmski Międzynarodowy Instytut Badań nad Pokojem, *Military expenditure by country*, 2020.
  14. Wilson Rove E. (eds.), *Russia`s Turn to The East: Domestic Policymaking and Regional Cooperation*, Global Reordering Series, Palgrave McMilan, 2018.
  15. Zalewski J., Najdzik K., *Nowa zimna wojna. Konfrontacja i odstraszanie*, Wyd. FNCE, Poznań 2022.